

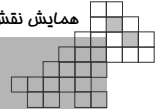
بررسی و آرایه راهکارهای حقوقی برای ارتقاء و اصلاح قوانین جاری در جهت

افزایش اثرگذاری IT در بخش اشتغال

دکتر احد قلی‌زاده^۱ - عضو هیأت علمی دانشگاه اصفهان

چکیده

فناوری اطلاعاتی دانش و روش تولید، جمع‌آوری، سازماندهی، ذخیره، یادآوری و اصلاح، و آرایه اطلاعات است. اما قانون برنامه سوم فقط آرایه اطلاعات را مد نظر قرار داده است. مساله مهم ایجاد اشتغال در سطح تخصصی است اگرچه در این مورد ما حتی در دانشگاهها واردکننده و مصرف‌کننده اطلاعات هستیم نه تولیدکننده. مرکز بین‌المللی علوم و تکنولوژی پیشرفته و علوم محیطی و بنیاد علمی آکو می‌توانند در تولید محصولات علمی از فناوری اطلاعاتی مفید باشند. بعد از تولید، مشکل تولیدکنندگان نگرانی از مورد سوء استفاده قرار گرفتن تولیداتشان است که قوانینی نظیر قانون حمایت حقوق پدیدآورندگان این مشکل را حل میکند. ایجاد دوره‌های آموزش کامپیوتر و آموزش اینترنت نیز از زمینه‌های ایجاد اشتغال در این مورد است و باید به فکر اعزام نیروی کار ماهر به خارج و جذب درآمدهای ارزی باشیم و ایجاد کمیته اعزام نیروی کار به خارج نیز مقدمه مناسبی برای این امر است و زبان نیز نباید مانعی برای انجام هدف باشد. تهیه و توزیع و تجارت سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای رایانه‌ای نیز ایجاد اشتغال میکند ولی در این زمینه هم ما وارد کننده هستیم اگرچه در بخش دولتی برای هر کار کم اهمیتی کامپیوتری را اختصاص داده‌ایم. در بخش تامین ارتباطات تنها نقش آفرین دولت است اگرچه بموجب اصول مقرر در ماده ۳۵ قانون برنامه سوم دولت مکلف است انحصاراتی را که بموجب دستورالعمل‌ها و مقررات مصوب خود و یا اعطای امتیاز تخصیص منابع ایجاد شده‌اند لغو کند، در ارجاع کار و انجام معاملات توسط بخش دولتی و عمومی، بین دستگاهها و شرکتهای دولتی و عمومی با بخش تعاونی و خصوصی تبعیض قابل نشود و اقدامات قانونی برای لغو انحصار و جلوگیری از فعالیتهای انحصارگرانه معمول نماید. اما قانونگذار نیز در زمینه سپردن این گونه خدمات به بخش خصوصی و تعاونی نگران ایجاد انحصار در بخش غیر دولتی و ایجاد اختلال در استمرار آرایه خدمات است که این دو با وضع قانون در زمینه حقوق انحصاری و وضع قانون جهت جلوگیری از ایجاد اختلال در انجام وظایف محوله قابل حل است. اما آشکار است که هنوز اهمیت نقش IT در ایجاد اشتغال برای مسوولان مملکتی روشن نیست و می‌توان ادعا کرد فعلاً "فناوری اطلاعاتی بعنوان روشی استعماری بر علیه ما عمل میکند و استقلال کشور ما را از نظر علمی در خطر قرار داده است این در حالیست که قانونگذار ایران به داشتن قواعد عام بسنده کرده و نسبت به فناوری اطلاعاتی مطالعه‌ای صورت نداده است در بعد اجرایی نیز هنوز هیچ وزارتخانه‌ای خود را در باره فناوری اطلاعاتی مسوول نمیداند. اگر چه می‌توان گفت وظیفه استفاده از فناوری اطلاعاتی در ایجاد اشتغال بعهده شورای

عالی اشتغال است. قانونگذار می‌تواند با ایجاد یک قانون بعنوان یک نرم (Norm) اقدام نماید و نتیجه این بی‌توجهی فقط بمعنی از دست داد فرصتها و بنفع استفاده غیر فرهنگی و غیر اخلاقی از این امکان بزرگ تاریخ بشری است.

در باره علم اطلاعات گفته شده است که نظاماتی دانشگاهی است که با تولید، جمع‌آوری، سازماندهی، ذخیره، یادآوری و اصلاح و ارایه اطلاعات ذخیره شده سر و کار دارد. و در باره تکنولوژی یا فناوری گفته شده است که فعالیت هدفدار بشر است که شامل طراحی و ساخت تولیدات متنوعی مثل البسه، اغذیه، صنایع دستی، ماشینها، ساختمانها، وسایل الکترونیک و سیستمهای کامپیوتری می‌شود که معمولاً " بطور کلی به دنیای ساخته شده اطلاق می‌شود.¹ تعریف ارایه شده برای فناوری (Technology) چندان با آنچه ما در عمل میبینیم سازگاری ندارد. برای مثال، میگوییم فناوری ساخت هواپیما یعنی مجموعه‌ای از دانشها و روشهای علمی که اعمال و اجرای آن سبب ساخته شدن هواپیما می‌شود یا اینکه میگوییم این تلویزیون دارای تکنولوژی بالا (High Tech) است یعنی دانشها و روشهای علمی برتری آن را تولید نموده‌اند بنابر این آنچه ما در عرف از کلمه "تکنولوژی" استنباط میکنیم دانش و روشی است که منجر به ایجاد یک محصول می‌شود. اکنون در ذهن خود با این سوال روبرو هستیم که فناوری اطلاعاتی یعنی چه. با توجه به آنچه گفته شد باید اظهار کنیم که یعنی دانش و روشی که سبب ساخته شدن اطلاعات می‌شود. و اگر "اطلاعات" را به معنی "علم اطلاعات" که فوقاً تعریف شد بگیریم باید بگوییم فناوری اطلاعاتی دانش و روش تولید، جمع‌آوری، سازماندهی، ذخیره، یادآوری و اصلاح و ارایه اطلاعات است. و آنچه امروزه در جامعه از عبارت "فناوری اطلاعاتی" به ذهن متبادر می‌گردد نزدیک به همین مفهوم اخیر است. بنابر این هدف مقاله حاضر آن است که با بررسی و مطالعه قوانین موجود در باره فناوری اطلاعاتی راهکارهایی را ارایه نماید که با اعمال آن راهکارها بشود از طریق تکمیل یا ایجاد یا اصلاح قوانین اشتغال بیشتری ایجاد نمود.

مقدمه

بموجب ماده ۱۰۳ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، دولت موظف است امکانات لازم برای دستیابی آسان به اطلاعات داخلی و خارجی، زمینه سازی برای اتصال کشور به شبکه‌های جهانی، بهبود خدمات و ترویج استفاده از فناوری‌های جدید را از طرق زیر فراهم نماید:

الف - ایجاد زیرساختهای ارتباطی و شاهراههای اطلاعاتی لازم، پهنای باند کافی و گسترده از طریق وزارت پست و تلگراف و تلفن و ایجاد تسهیلات لازم برای استفاده دانشجویان و اعضای هیات علمی

ب - تفکیک وظایف مجموعه‌های "تامین‌کننده اطلاعات"، "تامین‌کننده خدمات" و "تامین‌کننده ارتباطات".

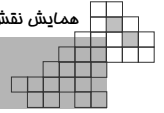
بنابر این بحث راجع به مقررات مربوط به فناوری اطلاعاتی و تاثیر آن قوانین بر ایجاد اشتغال در آن بخش را در بخشهای مربوط به تامین اطلاعات، تامین خدمات و تامین ارتباطات و بررسی ظاهر وضعیت کنونی ادامه میدهم.

الف. بخش تامین اطلاعات

همانگونه که ملاحظه می‌شود تمرکز ماده فوق بر ارایه و ایجاد تسهیلات جهت ارایه شدن اطلاعات به استفاده‌کنندگان داخلی است و در آن از تولید، جمع‌آوری، سازماندهی، ذخیره‌یادآوری و اصلاح اطلاعات که در واقع موارد مهمتری در ارتباط با فناوری اطلاعات هستند ذکری به میان نیامده است. با توجه به این ماده، دولت وظیفه دارد، زیرساختهای لازم را برای دستیابی آسان به اطلاعات فراهم نماید. در این زمینه، برای سه گروه اشتغال پیش‌بینی شده است که اولین گروه عبارتند از تامین کنندگان اطلاعات یعنی کسانی که اطلاعاتی را تولید یا تدوین میکنند و آن را در جهت استفاده افرادی که در داخل یا خارج ایران هستند در شبکه قرار میدهند. افزایش اشتغال در بخش تامین اطلاعات می‌تواند سبب حضور اطلاعات ایرانی در جهان گردد. این امر بیشتر موجب می‌شود که دانش‌پژوهان ایرانی بتوانند حاصل فکر و تحقیق خود را از طریق تکنولوژی اطلاعاتی به جهان عرضه نمایند و این امر منجر به ایجاد اشتغال در بخش تحقیقات یعنی سبب ایجاد اشتغال در سطح تخصصی می‌گردد.

در حال حاضر، در این بخش معمولاً "تامین کننده اطلاعات شخص خارجی است و ما استفاده‌کنندگان اطلاعاتی هستیم که در خارج تولید می‌شود و در شبکه قرار میگیرد. اگر چه استفاده از اینترنت با اتصال از طریق شبکه تلفن صورت میگیرد ما در واقع وارد کننده هستیم و بهای زیادی را هم بابت وارد کردن اطلاعات به کشور خود میپردازیم در حالیکه از این نظر هنوز به هیچوجه موازنه تجاری وجود ندارد یعنی آنچه ما در این زمینه صادر میکنیم و به شبکه وارد میکنیم هنوز هیچ تناسبی با آنچه که وارد میکنیم ندارد این امر مختص افراد عادی نیست هنوز در دانشگاههای ما هم اغلب روند در برخورد با اینترنت و در اختیار گذاشتن تسهیلات در واقع روند مصرف اطلاعات است نه روند تولید اطلاعات تسهیلات نیز با گرایش تسهیل تولید و صادرات اطلاعات نیست. نگاهی به Home Page های ناقصی که دانشگاههای ما دارند گویای این امر است. بنابر این، در این زمینه ما با استفاده خود از آنچه دیگران در خارج از مرزهای ما ایجاد کرده‌اند مصرف کننده محسوب میشویم و اگر اشتغالی هم ایجاد می‌شود برای کسانی است که در خارج از ایران به تولید و جمع‌آوری و وارد کردن اطلاعات در شبکه اشتغال دارند. این امر فقط در مورد اسفاده از اینترنت نیست بلکه در زمینه تولید نرم‌افزارهای رایانه‌ای هم همین وضع وجود دارد و ما بیشتر مصرف کننده هستیم تا تولید کننده و اگر هم تولید اندکی در این زمینه داریم برای مصرف بازار داخلی خودمان است نه برای مصرف در بازارهای جهانی. همانگونه که قبلاً نیز اشاره شد نگاهی به ماده قانون فوق‌الذکر نشان میدهد که قانون برنامه سوم برای افزایش تولید و در این زمینه تمهیدی نیاندیشیده است.

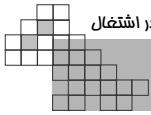
لازم به ذکر است که در این زمینه، ماده ۳ اساسنامه مرکز بین‌المللی علوم و تکنولوژی پیشرفته و علوم محیطی مصوب ۷۷/۶/۸ هیات وزیران، اهداف آن مرکز را شناسایی زمینه‌ها، اخذ، ایجاد، پردازش، کاربردی کردن و اشاعه فناوریهای پیشرفته مناسب به منظور ارتقای سطح علمی و فن‌آورانه صنعتی کشور؛ پژوهشهای بنیادی و راهبردی در زمینه‌های علوم و فناوری در رشته‌های علوم رایانه‌ای و اطلاع‌رسانی، انرژی، مواد، میکروالکترونیک، علوم فضایی، علوم محیطی و فناوری زیستی؛ دستیابی به شیوه‌های نوین برای بهره‌وری مناسب از فناوری و جلوگیری از آثار زیانبار آن در جهت حفظ و سلامت محیط زیست قرار داده است. ایجاد این مرکز و مراکز نظیر آن دقیقاً همان ضرورتی است که جهت استفاده تخصصی از فناوری اطلاعاتی احساس می‌شود و می‌تواند منجر به شکوفایی در زمینه‌های علمی گردد و شاید آن مرکز بتواند نقشی شبیه به نقش مؤسسات بزرگ تحقیقاتی خارجی نظیر مؤسسه مکس پلانک آلمان بازی کند، اگرچه قرار دادن محل اصلی و تشکیلاتی آن در شهر ماهان استان کرمان که در شاهراههای مهم ایران قرار ندارد سبب می‌شود که استفاده از آن به سهولت برای همه دانش‌پژوهان امکان‌پذیر نباشد. البته، علاوه بر آن مرکز تقریباً همه دانشگاههای ما دارای آن قابلیت هستند که بتوانند تولید دانش نموده و آن را به

داخل و خارج عرضه نمایند و لازم است فعالیت در این زمینه‌ها تشویق و حمایت شود و موانع این گونه فعالیتها از میان برداشته شوند. منظور اینکه لازمه استفاده هرچه بهتر از فناوری اطلاعاتی و ایجاد بهترین نوع اشتغال یعنی اشتغالی که می‌تواند زمینه حل مشکلات و معضلات اساسی و غیر اساسی کشور باشد ایجاد مراکزی است که در آنها بتوان از فناوری اطلاعاتی برای تولید محصولات علمی استفاده نمود.

لازم به ذکر است که یکی دیگر از این مراکز بنیاد علمی اگو است که بمنظور تامین پشتوانه‌ای از نیروی انسانی کاملاً" ماهر در زمینه‌های علمی و فنی و تقویت مؤسسات علمی و تحقیقاتی در کشورهای عضو تاسیس شده و اساسنامه آن در مورخه ۱۳۷۵/۲/۱۶ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است. بنیاد اگو بعنوان یک مرکز مالی، هماهنگ کننده و تنظیم کننده جهت ترغیب و حمایت از فعالیتهای کشورهای عضو در زمینه‌های علمی و تحقیقاتی فعالیت میکند؛ امکانات آموزشی موجود در منطقه را ارزشیابی و برنامه‌های آموزشی جهت تامین نیروی انسانی کاملاً" ماهر در زمینه علوم و تکنولوژی را تنظیم؛ جهت تقویت مؤسسات علمی، مهندسی، تحقیقاتی و توسعه‌ای برنامه‌ریزی؛ زمینه‌های مشکلات کشورهای عضو در مورد تکنولوژی را بررسی و هر کشور عضو را ارزیابی تکنولوژیکی و انتقال تکنولوژی را تسهیل؛ پروژه‌های تحقیقاتی هدفدار از جمله برنامه‌های تحقیقاتی مشترک توسعه پروژه‌های علمی در زمینه‌های ارزش‌های اقتصادی و یا بازرگانی که در برنامه‌های توسعه یا پروژه‌های کشورهای عضو دخیل هستند را توسعه؛ اطلاعات علمی و تکنولوژیکی را از طریق مراکز تعیین شده و مؤسساتی که بعنوان شبکه فعالیت می‌نمایند مبادله؛ همکاریهای علمی از طریق ارتباطات را نهادینه، مبادله دانشمندان و برگزاری سمینارها و کنفرانس‌های مشترک در زمینه‌های موضوعات عمده در رابطه با علوم و تکنولوژی را در کشورهای عضو تقویت؛ روش‌های پیشرفته در آموزش علوم را ترغیب؛ فصلنامه‌ای علمی که شامل مقالات تحقیقاتی دانشمندان کشورهای عضو در زمینه‌های علوم طبیعی، پایه، اجتماعی، انسانی، پزشکی، کاربردی و تکنولوژی می‌باشد را منتشر؛ نمایشگاه‌های علوم و تکنولوژی را با همکاری کشورهای عضو برگزار؛ جوایز و تقدیرنامه‌هایی را به دانشمندان برجسته در زمینه علوم و تکنولوژی در منطقه اگو اعطا؛ سازمانهای علوم و تکنولوژی برجسته را به عنوان هسته‌های مرکزی در کشورهای عضو اگو شناسایی؛ و کتابخانه‌های علمی و تکنولوژیکی را در کشورهای عضو تقویت میکند. اگرچه هنوز آثار فعالیتهای علمی و تحقیقاتی بنیاد علمی اگو در کشور ما اصلاً" مشهود نیست.

در بخش تامین اطلاعات از جهت ترویج تولید و تدوین اطلاعات و وارد کردن آنها در شبکه اینترنت و همینطور ایجاد نرم‌افزارهای رایانه‌ای یکی از مشکلات تولیدکنندگان نگرانی از مورد سوء استفاده قرار گرفتن تولیداتشان بدون رعایت حقوق ایشان بوده است که اگرچه قوانین قبلی موجود در کشور نظیر قانون حمایت حقوق مولفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۰/۱۱/۱۳۴۸ در این زمینه مفید و موثر بوده ولی قانونگذار با تصویب قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای در ۴/۱۰/۱۳۷۹ به مورد اهمیت بیشتری قایل شده است. بموجب م ۱ قانون اخیرالذکر، حق نشر، عرضه، اجرا و حق بهره‌برداری مادی و معنوی نرم‌افزار رایانه‌ای متعلق به پدیدآورنده آن است. نحوه تدوین و ارایه در محیط قابل پردازش رایانه‌ای نیز مشمول احکام نرم‌افزار خواهد بود. مدت حقوق مادی ۳۰ سال از تاریخ پدیدآوردن نرم‌افزار و مدت حقوق معنوی نامحدود است. در صورت وجود شرایط مقرر در قانون ثبت علائم و اختراعات نرم‌افزار به عنوان اختراع شناخته می‌شود و مطابق ماده ۱۲ آن قانون به منظور حمایت عملی از حقوق یاد شده نظم بخشی و سامان‌دهی فعالیتهای تجاری رایانه‌ای مجاز، نظام صنفی رایانه‌ای توسط اعضای صنف یاد شده تحت نظارت شورای عالی انفورماتیک بوجود خواهد آمد.

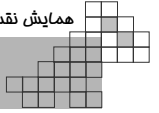
ب. تامین خدمات

در بخش تامین خدمات، می‌توان گفت که از طریق ایجاد مراکز ارایه خدمات اینترنتی اشتغال زیادی ایجاد می‌شود، همانطور که تا بحال تا حدی اینگونه واحدها راه اندازی شده‌اند و در حال فعالیت می‌باشند. علاوه بر آن، یکی از مواردی که سبب ایجاد اشتغال می‌گردد ایجاد دوره‌های آموزش کامپیوتر و آموزش اینترنت می‌باشد. که از این نظر، فعالیت کافی در کشور ما نیز در جریان است و کسانی که از این دوره‌ها استفاده نموده و جهت استفاده از کامپیوتر مهارت پیدا میکنند در بخشهای دولتی و خصوصی و تعاونی اعم از بازرگانی، تولیدی و خدماتی بکار گرفته میشوند. البته، در کشورهایی نظیر هند اینگونه آموزشها در جهت اعزام کردن نیروی کار ماهر به خارج و جذب درآمدهای ارزی از طریق اشتغال ایشان در خارج است ولی در ایران، علیرغم اینکه ماده ۵۳ قانون برنامه سوم توسعه برنامه‌ریزی، هدایت و نظارت و پیش‌بینی تمهیدات لازم را از نظر قوانین و مقررات برای اعزام نیروی کار به خارج از کشور بر عهده کمیته‌ای متشکل از وزرای امور خارجه، کار و امور اجتماعی، امور اقتصادی و دارایی و رییس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران قرار داده و مقرر شده که کمیته مزبور آیین‌نامه اجرایی این ماده مشتمل بر چگونگی برقراری تسهیلات و حمایت‌های قانونی از اعزام‌شوندگان و اعزام‌کنندگان (کارباییهای خصوصی) و جذب درآمد ارزی افراد اعزام شده را تهیه و به تصویب هیات وزیران برساند، عملاً" کاری صورت نگرفته^۱ و در آموزشهای انجام شده هنوز چنین جهت‌دهی‌ای وجود ندارد تا جایی که ما هنوز درگیر آن هستیم که حتماً" معادل‌های فارسی هر چیزی را که در ارتباط با کامپیوتر است را ساخته و به کاربران بیاموزیم و در واقع از زبان نیز مانعی برای جذب شدن ایشان در خارج از کشور و حتی ایجاد ارتباط جهانی می‌سازیم.

در همین راستا عده زیادی هم در کار تهیه و توزیع و تجارت سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای رایانه‌ای هستند. ولی باز هم، اگر چه ما در بخش خرده فروشی محصولات مزبور فعال هستیم ولی عمده فروشی این محصولات و تولید آن در اختیار کسانی است که در خارج از مرزهای کشور ما هستند و ما در این زمینه در ازای اشتغال اندکی که در داخل داریم سبب اشتغال بسیار زیادی در خارج از کشور می‌شویم. در زمینه تولید سخت‌افزار نیز غیر از چند مورد تولید مشترک (Joint Venture) که در کشور نظیر محصولات شرکت پارس الکترونیک و صا ایران وجود دارد در اغلب موارد ما واردکننده محصولات نهایی هستیم و در این زمینه به هیچوجه ترز بازرگانی وجود ندارد یعنی صادرات ما به هیچوجه تناسبی با واردات ما ندارد. تا بحال به جرات می‌توان گفت که خرید ما از لحاظ دستگاههای کامپیوتری نسبت به استفاده‌ای که از آن کرده‌ایم بسیار بالاتر بوده است.

یعنی ما مخصوصاً" در بخش دولتی برای هر کار کم اهمیتی کامپیوتری را اختصاص داده‌ایم ولی استفاده‌ای که از آن می‌بریم در حد مثلاً" دفتر اندیکاتوری است که در گذشته به بهای اندکی خریداری میشد و عمرش هم بسیار طولانی‌تر از کامپیوتر بود و اطلاعات را هم بهتر نگاه میداشت زیرا خطر پاک شدن مطالب از حافظه آن در اثر گذشت زمان یا برق‌رفتگی ناگهانی یا قاطعی شدن برنامه‌ها و نظایر آن، آنرا تهدید نمیکرد. یا اینکه از آن بعنوان دستگاه تایپ استفاده میکنیم و دستگاه کامپیوتر بیشتر از آنکه زینت بخش اتاقهای اساتید و دانش‌پژوهان باشد جزو وسایل دفتری مدیران است. در واقع، تب استفاده از کامپیوتر ما را مخصوصاً" در بخش دولتی و مؤسسات عمومی غیر دولتی نظیر شهرداریها شدیداً" گرفته است در حالی که بنظر میرسد هنوز کامپیوترهای خریداری شده نتوانسته‌اند حتی خرج خرید خودشان را در بیاورند.

^۱. حسینی، سید صدر (وزیر کار و امور اجتماعی)، "آیین دادرسی قانون کار تدوین شد"، روزنامه ابرار اقتصادی، ۸۰/۹/۱۴.

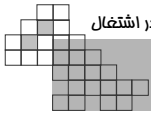
ج. تامین ارتباطات

بالاخره در بخش تامین ارتباطات، میدانیم که بکارگیری دستگاههای کامپیوتری برای ایجاد ارتباط با شبکههای اطلاعاتی داخلی و جهانی بدون تلفن امکان‌پذیر نیست بنابراین در این زمینه فعلاً می‌توان گفت که تنها نقش آفرین دولت است و اگر هم اشتغالی ایجاد می‌گردد اشتغال دولتی است. اگر چه در این مورد، بموجب م ۱۲۴ ق. برنامه سوم، با توجه به ذیل اصل ۴۴ قانون اساسی به منظور جلوگیری از ضرر و زیان جامعه و تحقق رشد و توسعه اقتصادی کشور، بخش غیردولتی، در قلمرو شبکه‌های غیر مادر بخش مخابرات شبکه‌های مستقل و موازی پستی و مخابراتی در امور شبکه تلفن همراه، شبکه پی‌جو، مراکز تلفن کم‌ظرفیت تا پنج هزار شماره، شبکه انتقال داده‌ها، شبکه ارائه خدمات ارزش افزوده، شبکه مخابرات روستایی، شبکه قبول پستی و شبکه حمل و نقل پستی، حسب مجوز هیات وزیران اجازه فعالیت خواهد داشت. همچنین، به منظور کمک به رشد و توسعه اقتصادی، به شرکتهای دولتی مخابراتی اجازه داده شده است قسمتی از فعالیتهای خود را در زمینه‌های نگهداری و بهره‌برداری، طراحی، مهندسی، نصب و راه‌اندازی، آزمایش و تحویل تجهیزات و شبکه‌ها به بخشهای تعاونی و خصوصی واگذار کند. البته این آغاز یک تحول بزرگ در خصوصی‌سازی و شکستن انحصارات دولتی است و ماده ۳۵ قانون برنامه سوم توسعه اصولی کاملاً کاربردی را در این مورد تدوین نموده است. بموجب آن ماده، دولت مکلف است انحصاراتی را که بموجب دستورالعمل‌ها و مقررات مصوب خود و یا اعطای امتیاز تخصیص منابع ایجاد شده‌اند طی مدت یک سال لغو کند. در ارجاع کار و انجام معاملات توسط بخش دولتی و عمومی، نباید بین دستگاهها و شرکتهای دولتی و عمومی با بخش تعاونی و خصوصی تبعیض قایل شود. همچنین دولت مکلف است ظرف یک سال پس از تصویب برنامه سوم، اقدامات قانونی برای لغو انحصار و جلوگیری از فعالیتهای انحصارگرانه معمول نماید.

البته، با توجه به تبصره ماده ۱۲۴ قانون برنامه سوم، قانونگذار در زمینه سپردن این گونه خدمات به بخش خصوصی و تعاونی دارای دو نگرانی است. یکی اینکه مبدا این امر منجر به ایجاد انحصار (Monopoly) در بخش غیر دولتی گردد، دیگر اینکه این امر سبب اختلال در استمرار ارائه خدمات مزبور نگردد. آن دو نگرانی قانونگذار دو نگرانی عمده است که همواره باید در امر خصوصی سازی مد نظر قرار بگیرند.

نگرانی اول که در مورد ایجاد انحصار در بخش خصوصی است بیشتر به آن دلیل است که ایران فاقد قانونی در زمینه حقوق انحصاری و اعمال محدوده‌کننده تجاری (onopoly Rights and Restrictive Business Practices Act) میباشد و نگرانی دوم که در مورد احتمال ایجاد اختلال در استمرار ارائه خدمات اطلاعاتی به استفاده‌کنندگان است نیز بسیار بجاست زیرا علیرغم اینکه در ایران شاید بیش از یک دهه از طرح شعار خصوصی سازی میگذرد هنوز روشهای اعمال آن علی‌الخصوص نحوه جلوگیری از ایجاد اختلال در انجام وظایف مربوطه مورد بررسی قرار نگرفته و راه‌چاره‌ای بطور قاطع اتخاذ نگردیده است. بنظر میرسد که در این مورد بایستی از خصوصی سازی مطلق جلوگیری شده و بخش دولتی همچنان در کنار بخش خصوصی به فعالیت اشتغال داشته باشد.

مطالعه ماده فوق نشان میدهد که قانون برنامه سوم علیرغم توجهی که به ترویج بیشتر و تسهیل استفاده از فناوری اطلاعاتی نظر داشته ولی به ایجاد اشتغال از طریق فناوری اطلاعاتی توجه ننموده است. فصل ششم آن قانون تحت عنوان "سیاست‌های اشتغال" نیز فاقد هرگونه ذکری از فناوری اطلاعاتی است و این امر حکایت از آن دارد که هنوز اهمیت نقش IT در ایجاد اشتغال برای مسوولان مملکتی روشن نیست و ایشان بدون توجه به این واقعیت مهم که در خارج از مرزها کاملاً پذیرفته شده است اقدام به سیاستگذاری می‌نمایند.

با روندی که فوقاً درباره مصرف اطلاعات و مصرف سخت‌افزار و نرم‌افزارهای رایانه‌ای گفته شد بدون اینکه این همه مصرف منجر به تولید و درآمد و صادرات بشود می‌توان گفت که در واقع برای کشورهایی مانند کشور ما در اختیار گذاشتن فناوری اطلاعاتی روش استعماری نوتر از استعمار نو است که توسط آن درآمدهای ما را از ما می‌گیرند و بجای آن بدون موانع گمرکی و نظایر آن کالایی را به ما میدهند که صرفاً مصرف می‌شود و منجر به تولید و ایجاد اشتغال و ایجاد درآمد نمی‌شود. ساعتها اعتیادوار پشت کامپیوتر نشستن و دنبال اطلاعات مصرفی گشتن یا مشغول شدن با بازیها و فیلمها و Chat کردن با این و آن سبب نه تنها مصرف بی‌حاصل محصولات خارجی بلکه مصرف بی‌حاصل عمر مفید و وقتی است که می‌توانست به اشتغال مفید و مولد اختصاص داده شود. در واقع بدون اینکه توجه داشته باشیم استقلال کشور در مرزهایی معنوی در خطر قرار گرفته است بعد از سالها تلاش برای ایجاد افرادی با افکاری مستقل امروز با هجوم اطلاعات بسیار زیاد و بمبارانی که شخص توسط اطلاعات می‌شود همه تاثیر پذیرفته‌ایم و اجازه تفکر آزاد مخصوصاً تفکر با توجه به محیط از ما سلب شده است. برای مثال، زلفی بود که روزنامه‌ها پر از مصاحبه با این و آن کارشناس بود ولی اکنون اکثر روزنامه‌ها صفحات خود را با ترجمه‌هایی که از اینترنت گرفته‌اند پر می‌کنند. زیاد و به سهولت در دسترس بودن اطلاعات سبب گردیده که تقریباً تمام رسانه‌ها حتی صدا و سیما به استفاده گسترده از آنها روی آورند و کمیت و کیفیت همه آن اطلاعات که از خارج می‌آیند منجر به بی‌توجهی به اطلاعاتی می‌شود که در داخل تولید می‌گردد یا حتی منجر به بی‌توجهی به تولید این قبیل اطلاعات در داخل کشور می‌شود. ما در شرق عادت کرده بودیم که به خودمان از نگاه غربیها بنگریم و با آمدن اینترنت این وضعیت خیلی بیشتر تشدید شده است. ما هزینه میکنیم بعد تحت تاثیر اطلاعات نو شده هزینه‌های قبلی را دور میریزیم و هزینه‌های جدیدی انجام میدهیم. با خودمان نیست خودمان گمان میکنیم که با خودمان است ولی ذائقه ما تحت تاثیر اطلاعات بسیاری که از خارج از مرزها به ما میرسد تغییر میکند و ما را وادار به خرج بسیار و تغییرات غیرضروری می‌نماید.

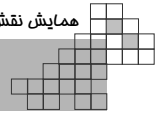
می‌توان گفت که وظیفه استفاده از فناوری اطلاعاتی در ایجاد اشتغال بعهد شورای عالی اشتغال است که بمنظور بررسی عرضه و تقاضای بازار کار و چگونگی ایجاد تعادل بین عرضه و تقاضا و همچنین ایجاد هماهنگی بین دستگاههایی که تصمیمات آنها موثر بر عرضه و تقاضای بازار کار و اشتغال و بیکاری میباشد و نظارت و پیگیری بر چگونگی تحقق اهداف کمی و کیفی اشتغال در برنامه‌های مصوب شورای عالی اشتغال به ریاست رئیس جمهور تشکیل می‌گردد.^۱ علی‌الخصوص که ایجاد هماهنگی بین دستگاهها و سازمانهای مختلف در زمینه عرضه و تقاضای بازار کار و نظارت بر عملکرد این دستگاهها در زمینه اشتغال؛ تعیین سهمیه فرصتهای شغلی در بخشهای مختلف اقتصادی؛ برنامه‌ریزی و تعیین راهکارهای عملی برای رشد و توسعه اشتغال در روستاهای کوچک و برای گروههای خاص (معلولان، زنان و جوانان)؛ ایجاد فضا و مقررات حمایتی از کارآفرینان و سرمایه‌گذاران بمنظور ایجاد اشتغال مولد و اتخاذ تدابیر لازم برای برقراری نظمی بیشتر در بازار کار، وظایف شورای عالی اشتغال را تشکیل میدهند.^۲

د. ظاهر وضعیت کنونی

مطالعه حاضر نشان می‌دهد که علیرغم اهمیت فوق‌العاده فناوری اطلاعاتی از جنبه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، آموزشی، علمی و نظایر آن، قانونگذار ایران به داشتن قواعد عام بسنده کرده و اقدام به وضع قانون خاص در مورد آن

^۱ م ۱ قانون تشکیل شورای عالی اشتغال مصوب ۷۷/۶/۱.

^۲ ماده ۳ قانون فوق.

نموده است. با توجه به اینکه فناوری اطلاعاتی در عصر حاضر یک پدیده شدیدا^۱ تاثیرگذار بر شئون زندگی است عدم توجه قانونگذار به این مهم سبب ایجاد تردیدها و ابهامات زیادی گردیده و منجر به از دست رفتن فرصتهای بسیاری در این باره خواهد شد. معمولا^۲ قانون تبلور مطالعاتی است که در مجلس و قبل از رسیدن مطلب به مجلس، در کشور و بصورت کارشناسی صورت گرفته و قانون به نوعی موضع کشور را در مقابل موضوع نشان میدهد با این فرض مطالعه هدفمند نسبت به فناوری اطلاعاتی و نحوه استفاده و برخورد با آن و ایجاد اصول حقوقی حاکم بر آن نه در مجلس و نه در پشتیبانهای علمی و تحقیقاتی مجلس صورت نگرفته است.

در واقع علیرغم حرفهای ترجمه شده‌ای که بر زبانها در مورد اهمیت فناوری اطلاعاتی جاری است برای مجلس ما که اصلیتیرین قوه تصمیم‌گیری در مملکت است بنظر میرسد فناوری اطلاعاتی تعریف نشده و اهمیت آن آشکار نگردیده است. این در حالی است که بسیاری از کشورهای در حال توسعه آسیایی و آفریقایی و آمریکای لاتین، از اواسط دهه ۱۹۹۰ به موازات توجه خاص ایالات متحده آمریکا و کشورهای اروپای غربی و ژاپن به سیاستها و برنامه‌های شبکه‌ها و بزرگراههای اطلاعاتی، برای تغییر ساختارهای ارتباطی، قانونگذاری سیاستگذاری و برنامه‌ریزی در این زمینه اقدام کرده‌اند که در میان این کشورها، چین، هند، آفریقای جنوبی و همچنین برزیل که از بزرگترین و پرجمعیت‌ترین کشورهای جهان هستند، در مورد توسعه ارتباطات راه دور، تکنولوژیهای نوین ارتباطی، قوانین، سیاستها و برنامه‌های مربوط به آنها، اهمیت فراوانی قابل شده‌اند.^۱ مشکل فقط در بعد قانونگذاری نیست از بعد اجرایی نیز هنوز هیچ وزارتخانه‌ای خود را در باره فناوری اطلاعاتی مسوول نمیداند اگر چه در باره آن بسیاری از وزارتخانه‌ها نظیر کار، صنایع، علوم، فرهنگ، پست و تلگراف و تلفن خود را دینفع می‌دانند.

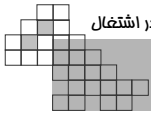
یکی از کارهایی که قانونگذار می‌تواند در این مورد انجام دهد تدوین قوانین تکمیلی است که در عین حال که قانون است در آن آموزش هم وجود دارد و بعنوان یک استاندارد ملی بکار میرود.

اکنون که وسیله مهمی مثل اینترنت اغلب بازچه بچه‌هاست تا وسیله‌ای برای نان در آوردن، قانونگذار می‌تواند با ایجاد یک قانون بعنوان یک نرم (Norm) مثل لایحه اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷ که در آن نه فقط قوانین مربوط به شرکتهای سهامی عام و خاص گفته شده بلکه نحوه تاسیس و اداره درست این گونه شرکتهای هم آنچنان دقیق گفته شده است که در واقع این قانون یک کتاب راهنمای ایجاد شرکت است به همین طریق نسبت به استفاده درست از تکنولوژی اطلاعاتی نیز اقدام نماید و بدینوسیله اجازه ندهد این همه سرمایه که می‌تواند در مسیری تولیدی بکار انداخته شود بیهوده وارد و به هدر برود. مسایل فرهنگی موجود در حاشیه فناوری اطلاعاتی شاید یکی از دلایل بی‌توجهی به آن میباشد ولی نتیجه این بی‌توجهی فقط بنفع استفاده غیر فرهنگی و غیر اخلاقی از این امکان بزرگ تاریخ بشری است. قصد نگارنده آن نیست که طبق معمول به تعریف و تمجید کورکورانه از فناوری اطلاعاتی بپردازد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

فناوری اطلاعاتی دانش و روش تولید، جمع‌آوری، سازماندهی، ذخیره، یادآوری و اصلاح، و ارایه اطلاعات است. یعنی ما از کامپیوتر و اینترنت باید برای کسب علم، جمع‌آوری آن، سازماندهی و نتیجه‌گیری از آن، ذخیره آن و بازآفرینی و انتقاد و اصلاح آن و ارایه مجدد آن بهره‌مند شویم. از این نظر قانون برنامه سوم دید بسیار محدودی به فناوری اطلاعات داشته است و فقط ارایه اطلاعات را مد نظر قرار داده و بدینوسیله مساله مهم ایجاد اشتغال در سطح تخصصی و به تبع آن در سطوح دیگر به فراموشی

۱. معتمدنژاد، دکتر کاظم، "مسایل حقوقی ارتباطات الکترونیکی"، روزنامه همشهری، ۸۰/۵/۲۷.

سپرده شده است. لازم است که از مراکز علمی و بنیادهای مربوطه انتظار داشته باشیم با تغییر طرز تلقی از فناوری اطلاعاتی زمینه را برای تولید علم فراهم نمایند و این گمان را از بین ببریم که مصرف علم هدف فناوری اطلاعاتی است. قانون نیز باید زمینه را برای تغییر این طرز تلقی به نحو مطلوب فراهم نماید. اصولاً باید چه در واردات محصولات علمی از طریق شبکه جهانی، چه در واردات سخت‌افزار و چه در واردات نرم‌افزار به فکر ایجاد تراز بازرگانی باشیم و ایجاد تراز مزبور را یک اصل اقتصادی و حقوقی در این مورد قرار دهیم.

دولت توجه داشته باشد که اصول مقرر در ماده ۳۵ قانون برنامه سوم آن را مکلف نموده انحصارات دولتی را لغو کند و در ارجاع کار و انجام معاملات تبعیض قایل نشود و اقدامات قانونی را برای لغو انحصار و جلوگیری از فعالیتهای انحصارگرانه معمول نماید. چنانچه دولت با توانایی و بدون عذر موجه از انجام این تکالیف قانونی خودداری نماید مسوول است و باید از عهده خسارات وارده برآید. در همین راستا لازم است قانونی برای جلوگیری از ایجاد حقوق انحصاری و اعمال ناروای تجاری (قانون ضد تراست) در کشور ما ایجاد گردد. در راس همه پیشنهادات بنظر میرسد که کشور ما نیازمند یک قانون فناوری اطلاعاتی است تا هم روابط تامین کنندگان اطلاعات، تامین کنندگان خدمات و تامین کنندگان ارتباطات را تنظیم نماید و هم زمینه استفاده در جهت اقتصاد پایدار از این فناوری را مشخص و ملت را بسوی آن رهنمون گردد.

فهرست منابع و مآخذ

- اساسنامه بنیاد علمی اکو مصوب ۷۵/۲/۱۶.
- اساسنامه مرکز بین‌المللی علوم و تکنولوژی پیشرفته و علوم محیطی مصوب ۷۷/۶/۸ هیات وزیران.
- حسینی، سید صفدر (وزیر کار و امور اجتماعی)، "آیین دادرسی قانون کار تدوین شد"، روزنامه ابرار اقتصادی، ۸/۹/۱۴.
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
- قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۷۹/۱/۱۷.
- قانون تشکیل شورای عالی اشتغال مصوب ۷۷/۶/۱.
- قانون ثبت علائم و اختراعات ۱۰/۴/۱.
- قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای در ۱۳۷۹/۱۰/۴.
- قانون حمایت حقوق مولفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸/۱۰/۱۱.
- لایحه اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷.
- معتمدنژاد، دکتر کاظم، "مسائل حقوقی ارتباطات الکترونیکی"، روزنامه همشهری، ۸۰/۵/۲۷.
- Microsoft Encarta 99.
- قانون حمایت حقوق مولفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۴۸/۱۰/۱۱.
- قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای مصوب ۷۹/۱۰/۴.
- قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب ۱۰/۴/۱.